

تشخیص نفوذ در شبکه‌های رایانه‌ای با استفاده از مدل مخفی مارکوف تکاملی

محمد درویشی*^۱ و مجید غیوری ثالث^۲

^۱دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، تهران، ایران
Mhdarvishi@ihu.ac.ir

^۲دانشیار، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، تهران، ایران
Ghavoori@ihu.acir

چکیده

سامانه‌های تشخیص نفوذ، وظیفه شناسایی و تشخیص هرگونه ورود غیرمجاز به سیستم، سوء استفاده و یا آسیب‌رسانی را بر عهده دارند، که با استفاده از تحلیل بسته‌های شبکه، قادر به پیش‌گیری از حملات سایبری است. در حال حاضر یکی از چالش‌های عمده در استفاده از این ابزار کمبود الگوهای آموزشی حملات در بخش موتور تحلیل است، که باعث عدم آموزش کامل موتور تحلیل و در نتیجه تولید حجم بالایی از هشدارهای غلط خواهد شد. از طرفی بالابودن زمان آموزش سامانه‌های تشخیص نفوذ، موجب تأخیر قابل توجهی در بخش آموزش سامانه به همراه خواهد داشت. پژوهش پیش رو نیز تلاشی است برای ارائه یک راه‌کار تشخیص نفوذ مبتنی بر امضا با محوریت مدل مخفی مارکوف تکاملی با نام EHMM که در راستای غلبه بر چالش‌های مطرح‌شده ارائه شده است. مهم‌ترین بخش مدل مخفی مارکوف، تنظیم مقادیر پارامترهای آن است که هر چه این مقادیر بهینه‌تر باشند، مدل مخفی مارکوف با دقت بیشتری قادر به پیش‌بینی احتمال مقادیر بعدی خواهد بود؛ لذا در این پژوهش سعی شده است بر مبنای تحلیل مجموعه داده NSL-KDD با استفاده از الگوریتم برنامه‌نویسی تکاملی، پارامترهای بهینه را برای مدل مخفی مارکوف انتخاب کرده و به نوعی آن را تعلیم دهیم؛ سپس با بهره‌گیری از آن، انواع حملات موجود در مجموعه داده را شناسایی کنیم. برای ارزیابی میزان موفقیت مدل پیشنهادی EHHM در ارتقای درصد صحت تشخیص نفوذ، سامانه پیشنهادی و همچنین روش قبلی در محیط شبیه‌سازی MATLAB پیاده‌سازی شده‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، مدل EHMM، درصد تشخیص نفوذ را از متوسط ۸۷٪ (در استفاده از مدل مخفی مارکوف معمولی) به بیش از ۹۲٪ (در استفاده از مدل مخفی مارکوف تکاملی) افزایش می‌دهد. همچنین پس از آموزش کامل داده آموزشی به هر دو روش مبتنی بر مدل مارکوف معمولی و تکاملی، زمان آموزش سامانه مورد نظر برای یک مجموعه داده حدود شامل دو بیست‌هزار رکوردی، از متوسط ۴۸۹ دقیقه در روش معمولی به کم‌تر از چهارصد دقیقه در روش پیشنهادی کاهش یافته است. حصول این نتیجه و عملیاتی‌کردن آن در سامانه‌های تشخیص نفوذ، می‌تواند موجب ارتقای توان دفاعی کشور در مقابل حمله‌های سایبری دشمن شود.

واژگان کلیدی: امنیت اطلاعات، تشخیص نفوذ، مدل مخفی مارکوف، الگوریتم برنامه‌ریزی تکاملی، مجموعه داده NSL.

۱- مقدمه

با افزایش سرعت، اندازه و تعداد رایانه‌ها بعد از سال ۱۹۷۰، اهمیت امنیت سامانه‌های رایانه‌ای افزایش یافت و با توجه به افزایش حجم داده‌های ذخیره‌شده در دنباله‌های ممیزی، مرور و تحلیل دستی آن‌ها مشکل شد. جیمز اندرسون نخستین کسی بود که مسأله مرور خودکار دنباله‌های ممیزی را مطرح ساخت. تجربیات حاصله از ممیزی سامانه‌ها و ردیابی برخی از وقایع از روی دنباله‌های ممیزی به‌همراه ایده‌های مطرح‌شده توسط اندرسون، منجر به ظهور

سامانه‌های تشخیص تهاجم در سال ۱۹۸۰ شد [۱]. متأسفانه سامانه‌های تشخیص نفوذ، حجم غیرقابل‌کنترلی هشدار تولید می‌کنند. در کنار مشکل حجم بالای هشدارها، مشکل مهم دیگر تولید حجم بالای هشدارهای غلط و تکراری است که در نهایت این مشکلات منجر به ناکارایی سامانه خواهد شد [۳]. با توجه به اهمیت کارایی سامانه‌های تشخیص نفوذ، در این مقاله، مسأله اصلی ارائه یک راه‌کار جدید مبتنی بر روش‌های یادگیری ماشینی به‌منظور کنترل حجم هشدارها و کاهش نرخ هشدارهای غلط و تکراری تولیدشده به‌وسیله سامانه تشخیص نفوذ است. طولانی‌بودن

آن سامانه‌های تشخیص نفوذ مبتنی بر میزبان مطرح شدند و همچنین در چند سال اخیر با گسترش حملات تحت وب، چندین روش تشخیص نفوذ در این زمینه نیز ارائه شده است. استفاده گسترده از سامانه‌های تشخیص نفوذ مبتنی بر میزبان و شبکه و همچنین از یک طرف حجم تولید هشدار بالا و از طرف دیگر اهمیت تشخیص درست بالای سامانه‌ها، موجب شده بیشتر پژوهش‌گران به سمت روش‌های ترکیبی مبتنی بر یادگیری ماشین برای رسیدن اهداف خود پیش روند؛ لذا بیش‌تر کارهای انجام‌شده اخیر بر همین اساس هستند؛ بنابراین کارهای انجام‌شده در چهار دسته قرار می‌گیرند:

- سامانه‌های تشخیص نفوذ مبتنی بر فرخوان‌های سیستمی
- سامانه‌های تشخیص نفوذ مبتنی بر میزبان
- سامانه‌های تشخیص نفوذ مبتنی بر وب
- سامانه‌های تشخیص نفوذ مبتنی با رویکرد ترکیبی

آقای چوی و همکارش [۱۳] در دانشگاه ینسی، سؤال-کره جنوبی، یک سامانه تشخیص ناهنجاری مبتنی بر فراخوان‌های سیستمی و بر پایه روش‌های هوش مصنوعی ارائه کرده‌اند. در این روش داده‌های ورودی به‌وسیله شبکه عصبی پیش‌پردازش، سپس داده‌های پیش‌پردازش‌شده به‌وسیله چندین مدل مخفی مارکوف پردازش و تحلیل می‌شوند، بعد از تحلیل فعالیت‌های ورودی، رأی‌گیری از تمامی خروجی‌های به‌دست‌آمده برای تعیین این‌که فعالیت جاری نرمال یا حمله است، انجام می‌شود. نگارندگان این مقاله بر این باورند که به‌طورمعمول روش‌های مبتنی بر رأی‌گیری می‌توانند نرخ تشخیص بیشتری را داشته باشند. از مزایای این روش سادگی و مقرون به صرفه بودن و همچنین در جایی که داده‌های سنگین نباشد، مناسب است؛ از معایبی که می‌توان برای این روش بیان کرد، این است که اندازه بردارهای شبکه عصبی SOM باید از قبل مشخص باشد؛ بنابراین در هر بار تحلیل فعالیت‌های جاری نیاز مجدد به تعیین تعداد بردارهای ورودی برای پیش‌پردازش فعالیت‌ها دارد؛ همچنین با توجه به این‌که فعالیت‌های ورودی الگوهای یکسانی ندارند، فرآیند یافتن تعداد بردار بهینه برای SOM به‌ازای هر ورودی تکرار می‌شود؛ بنابراین زمان زیادی صرف مرحله پیش‌پردازش می‌شود. از معایب دیگر این روش استفاده از الگوریتم بام-ولش برای آموزش HMM است. با توجه به اینکه بام-ولش یک الگوریتم مبتنی بر شیب نزولی است و این‌که امکان گیرافتادن در بهینگی محلی را دارد، در بسیاری از موارد نمی‌تواند پارامترهای بهینه HMM را پیدا

زمان آموزش موجب کارایی پایین سامانه می‌شود؛ لذا در مدل پیشنهادی سعی می‌شود با استفاده از الگوریتم تکاملی [۶، ۷] EP زمان آموزش را تا حد قابل‌توجهی کاهش دهیم. در قسمت تحلیل‌گر ایده استفاده از مدل مخفی مارکوف تکاملی مطرح شده است، مزیت اصلی استفاده از الگوریتم تکاملی که روش ارائه‌شده نسبت به مدل معمولی مارکوف دارد، نخست این‌که سبب بهبود تشخیص نفوذ و دوم این‌که نرخ هشدار غلط را در سامانه به‌نحو چشم‌گیری کاهش می‌دهد؛ همچنین در مدل پیشنهادی امکان تشخیص حملات با دقت تشخیص بالا وجود خواهد داشت؛ از این‌رو، در راه‌کار ارائه‌شده سعی می‌شود، تحلیل دقیق‌تری از هشدارها به‌منظور کاهش حجم هشدارها و تمایز هشدارهای مهم از هشدارهای غلط و تکراری انجام شود که می‌تواند تأثیر به‌سزایی در مدیریت هشدارها داشته باشد. از جمله روش‌های هوشمند متداول که امروزه مورد استفاده قرار می‌گیرند، شبکه‌های عصبی، منطق فازی، روش‌های داده‌کاوی، الگوریتم ژنتیک و مدل مخفی مارکوف هستند. با توجه به عدم وجود داده آموزشی کافی برای آموزش سامانه‌های تشخیص نفوذ در پاسخ به حملات، نیاز به الگوریتمی داریم که بتواند با تعداد رکورد داده آموزشی، بیشترین کارایی را داشته باشد. مدل مخفی مارکوف یا HMM هم در اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی معرفی شد و در حال حاضر به‌سرعت در حال گسترش دامنه کاربردها است. دو دلیل مهم برای این مسأله وجود دارد: نخست این‌که این مدل از لحاظ ساختار ریاضی بسیار قدرتمند و به همین دلیل مبانی نظری بسیاری از کاربردها را شکل داده است. دوم این‌که مدل مخفی مارکوف برخلاف روش‌های دیگر با تعداد نمونه آموزشی کم، می‌تواند کارایی قابل قبولی داشته باشد [۸]. ادامه این مقاله به‌شرح زیر خواهد بود: در بخش دوم مفاهیم پایه بیان می‌شوند؛ در بخش سوم کارهای انجام‌شده در این زمینه مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرند؛ در بخش چهارم روش پیشنهادی و مؤلفه‌های مورد نیاز آن بیان می‌شود؛ در بخش پنجم به ارزیابی و تحلیل روش پیشنهادی خواهیم پرداخت و در بخش آخر نتیجه‌گیری و کارهای آینده آمده است.

۲- پیشینه پژوهش

پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که در سال‌های اولیه مطرح‌شدن سامانه‌های تشخیص نفوذ، بیش‌تر کارها مبتنی بر فرخوان‌های سیستمی و دنباله‌های ممیزی بودند؛ بعد از

کند؛ بنابراین کارایی این روش با داشتن معایب بالا نمی‌تواند در حد معقول باشد.

آقای هوانگ [۱۴] در دانشگاه ملیبورن-استرالیا، یک سامانه تشخیص نفوذ مبتنی بر HMM و فراخوان‌های سیستمی پیشنهاد کرده است. این مقاله مدل مخفی مارکوف را یک الگوریتم اثبات‌شده می‌داند که می‌تواند به خوبی رفتارهای نرمال را از رفتارهای ناهنجار تشخیص بدهد. ایشان معتقد است که یکی از معایبی که در روش‌های قبلی مبتنی بر فراخوان‌های سیستمی وجود داشته است، نیاز به محاسبات سنگین منابع در فرآیند آموزش HMM است که باعث ناکارآمدی سامانه تشخیص نفوذ خواهد شد. بنابراین در این مقاله روشی برای بهبود فرآیند آموزش HMM پیشنهاد شده است. روش ارائه‌شده از ایده تقسیم و غلبه مشاهده‌های طولانی استفاده کرده است. یکی از مزایایی که این مقاله تضمین داده امکان استفاده در محیط‌های بلادرنگ است؛ اما در کنار این مزیت یکی از معایب عمده این روش عملیات سنگین تبدیل فراخوان‌های سیستمی طولانی به چندین بخش مجزا است که باعث تأخیر در عملیات سیستم و در نهایت خروجی سامانه تشخیص نفوذ و کارایی آن می‌شود.

آقای ارستون و همکارانش [۱۵] در دانشگاه تگزاس-آمریکا، یک سامانه تشخیص نفوذ مبتنی بر وب بر پایه HMM برای تشخیص حملات چندمرحله‌ای پیشنهاد کرده است. این مقاله با استفاده از فراخوان‌های سیستمی برای تشخیص حملات پیچیده اینترنتی چندمرحله‌ای از مدل مخفی مارکوف استفاده کرده است. حملات چندمرحله‌ای، برخلاف سایر حملات شبکه مثل Dos و Scan، در چندین بازه‌های زمانی رخ دهد. با توجه به اینکه حملات پیچیده اینترنتی به نسبت سایر حملات معمول شبکه کمتر رخ می‌دهد و الگوهای حملات کمتری دارند؛ بنابراین یکی از دلایل اصلی استفاده از HMM در این مقاله این است که برخلاف سایر الگوریتم‌های یادگیری ماشین، این الگوریتم با داده آموزشی خیلی کم هم می‌تواند به خوبی تعلیم داده شود و حملات یادشده را با درصد احتمال موفقیت بیشتری شناسایی می‌کند. از معایب این روش وجود هشدارهای تکراری با حجم بالاست و هیچ سازوکاری برای کنترل و مدیریت آن‌ها وجود ندارد که این امر باعث می‌شود زمان پردازش سامانه تشخیص نفوذ افزایش یابد.

آقای سونگ و همکارانش [۱۶] در دانشگاه برکلی، کالیفرنیا-آمریکا، یک سامانه تشخیص نفوذ مبتنی بر میزبان

طراحی کردند. هدف آن‌ها تشخیص حملات تقلید است؛ ایده اصلی این روش استفاده از مدل مخفی مارکوف یا HMM در محاسبه فاصله رفتاری داده‌های سطح پایین مثل فراخوان‌های سیستمی است. با محاسبه فاصله رفتاری داده‌هایی را که از لحاظ رفتار باهم شباهت دارند، یعنی فاصله رفتاری کمی دارند، شناسایی می‌کند و به احتمال زیاد امکان به‌روزرسانی حمله تقلب وجود دارد.

آقای هسلوم و همکارانش [۱۷] در دانشگاه تروندهایم-نروژ، یک سامانه تشخیص نفوذ بلادرنگ ترکیبی مبتنی بر مدل مخفی مارکوف و فیلترینگ تجمعی را پیشنهاد دادند. اساس کار این مقاله به این صورت است که داده‌های شبکه توسط حسگرهای فعال جمع‌آوری شده و سپس به HMM داده می‌شود تا بتواند با تحلیل آن حملات مخرب را شناسایی کند. در این روش نقش HMM به‌عنوان یک پیش‌بینی‌کننده است که با دریافت اطلاعات جاری مهاجم، نقشه او را برای گام بعدی پیش‌بینی می‌کند. برای رسیدن به این هدف ابتدا HMM با استفاده از یک سری داده آموزشی مربوط به اطلاعات رفتاری نفوذگران تعلیم می‌بیند، سپس در مرحله بعدی HMM به‌صورت برخط و با استفاده از داده‌های تعلیم‌یافته می‌تواند رفتار مهاجم را در گام بعدی پیش‌بینی کند؛ یعنی رویکرد اصلی این مقاله بر مبنای یافتن نوعی تعامل بین سامانه و مهاجمان شبکه در مراحل مختلف است. از معایب این روش می‌توان به مواردی مثل: امکان تبدیل تمامی اطلاعات حس‌گرها به مشاهدات قابل‌فهم HMM وجود ندارد و همچنین با توجه به برخط بودن سامانه تشخیص نفوذ طراحی‌شده عملیات تبدیل اطلاعات ورودی حس‌گرها به دنباله مشاهده‌ها زمان‌بر خواهد بود.

آقای توسان [۱۸] در دانشگاه آنکارا-ترکیه، یک سامانه تشخیص نفوذ ترکیبی برخط مبتنی بر خوشه‌بندی و مدل مخفی مارکوف پیشنهاد کرده‌اند. این روش بر مبنای تجزیه و تحلیل بسته‌های اطلاعاتی جریان‌های سرورها و تشخیص نوع پروتکل‌ها کار می‌کند. با توجه به نیازمندی یک سازمان به پایداری به سیاست‌های امنیتی و همچنین جلوگیری از فاش شدن اطلاعات درون‌سازمانی که در نهایت موجب به خطر افتادن منابع سیستم می‌شود، وجود یک سامانه تشخیص نفوذ کارا و مطمئن بیش‌ازپیش موردتوجه خواهد بود. برای رسیدن به این دستاورد، آقای توسان ایده استفاده مدل مخفی مارکوف را برای تشخیص رفتار کاربران در شبکه پیشنهاد کرده است. از مزایای این روش امکان به‌کارگیری

۳- مفاهیم پایه

۳-۱- تشخیص نفوذ

امروزه بیش از گذشته، حجم داده‌های موجود در سامانه‌های سایبری افزایش یافته است؛ هم‌زمان تهدیدهای پیچیده و وسیع امنیتی جهت نفوذ به این سامانه‌ها نیز افزایش یافته است. در حال حاضر با توجه به پیشرفته و پیچیده شدن حملات، استفاده از سامانه تشخیص نفوذ جهت شناسایی حملات و جلوگیری از نفوذگران، اجتناب‌ناپذیر است. با توجه به گسترش شبکه‌های رایانه‌ای منابع اطلاعاتی نیز گسترش یافته و زمان تحلیل آن‌ها طولانی‌تر و پیچیده‌تر شده است. سامانه‌های تشخیص نفوذ برای این که قادر به تشخیص یک حمله باشند به یک مجموعه داده برای مطابقت حملات با آن نیاز دارند یا به‌طور کلی هر سامانه مبتنی بر پردازش داده برای انجام عملیات خود به منابع اطلاعاتی برای ردگیری اهداف خود نیاز دارد؛ بنابراین یکی از نیازهای اولیه سامانه‌های تشخیص نفوذ به‌دست‌آوردن منابع اطلاعاتی است که متناسب با نوع سامانه تشخیص نفوذ (تشخیص حمله یا جلوگیری از حمله) ممکن است متفاوت باشد. سامانه‌های تشخیص نفوذ به‌طور کلی به سه دسته تقسیم می‌شوند [۴]:

۳-۱-۱- سامانه‌های تشخیص نفوذ مبتنی بر میزبان

از زمان مطرح شدن سامانه‌های تشخیص نفوذ تا سال ۱۹۹۰ سامانه‌های تشخیص تهاجم به‌طور عمده، مبتنی بر میزبان بودند که تحلیل آن‌ها فقط بر اساس داده‌های حاصل از دنباله‌های ممیزی سیستم‌عامل یا منابع اطلاعاتی میزبان‌های دیگر بود. سامانه‌های تشخیصی مبتنی بر میزبان وظیفه نظارت بر اتفاقات رخ داده‌شده بر روی میزبان را بر عهده دارند. که این نظارت با جستجو کردن در فایل‌های سیستمی انجام می‌شود و با این کار هرگونه تغییرات ایجادشده در آن‌ها توسط نفوذگران را پیدا می‌کند. سامانه‌های تشخیص نفوذی که از منابع اطلاعاتی مبتنی بر میزبان بهره می‌گیرند، روی اطلاعات جمع‌آوری‌شده از داخل یک سیستم (میزبان) عمل می‌کند. این روش نظارتی، به سامانه‌های مبتنی بر میزبان این امکان را می‌دهد که فعالیت‌ها را با قابلیت اطمینان و دقت بالایی تحلیل کند و به‌طور دقیق مشخص کنند که کدام پردازنده‌ها و کاربران در انجام یک حمله خاص دست داشته‌اند؛ درضمن، این سامانه‌ها به‌راحتی می‌توانند نتیجه یک حمله را (چه با موفقیت و چه با شکست باشد)، بر روی سیستم موردنظر ببینند. سامانه‌های تشخیصی از این نوع دارای

در محیط‌های رمزشده و همچنین تشخیص حملات چندمرحله‌ای است. از معایب این روش، با توجه به امکان تغییر شماره بسته توسط مهاجم، این روش نیازمند پشتیبانی دائمی مدیر سامانه دارد.

آقای دبابراتا و همکارانش [۱۹] در دانشگاه سامپلپور- هندوستان، یک سامانه تشخیص نفوذ فقط برای شناسایی حملات تزریق^۱ SQL با استفاده از مدل مخفی مارکوف پیشنهاد کرده‌اند. تزریق SQL یک روش حمله است که هدف آن داده‌های ساکن در پایگاه داده‌ای است که از طریق فایروال محافظت می‌شود. آقای دبابراتا یک سامانه تشخیص نفوذ مبتنی بر مدل مخفی مارکوف ارائه کرده که قادر است تا حدود قابل‌توجهی حملات تزریق را که به‌طور معمول به‌صورت کوئری‌های مشکوک هستند، حتی در محیط‌های چندگانه شناسایی کند. تمرکز اصلی این روش برای شناسایی کوئری‌های مشکوک بر روی سرویس‌های وب و سرورهای پایگاه داده است. با این کار می‌توان کوئری‌های دریافتی را از لحاظ مشکوک یا نرمال بودن قبل از ارسال به سرورهای پایگاه داده بررسی کرد. از مزایای این روش با توجه به این که به‌صورت بلادرنگ عمل می‌کند، می‌توان به نرخ پیش‌بینی بالا و همچنین نرخ بالای تشخیص درست حملات اشاره کرد. یکی از عیب‌های این روش عدم مقایسه با روش‌های مشابه دیگر است. همچنین عیب دیگر آن سربار زیادی است که به سامانه وارد می‌شود، این سربار ناشی از استخراج کامل کوئری‌ها، نرمال‌سازی و تبدیل به دنباله قابل‌فهم است، که این عملیات زمان و هزینه زیادی را می‌طلبد.

آقای ریچارد و همکارش [۲۰] در دانشگاه مرگان - امریکا، یک سامانه تشخیص نفوذ مبتنی بر مدل مخفی مارکوف پیشنهاد کرده‌اند؛ ایشان بر این باور است که روش‌های تشخیص نفوذ مبتنی بر مدل مخفی مارکوف کارایی بالای آن در عملیات تشخیص نفوذ و همچنین موفقیت‌های آن در کاربردهایی چون تشخیص الگو، استفاده گسترده در تشخیص گفتار و همچنین تشخیص دستخط است. به‌طور معمول در مواردی که از HMM در فرآیند تشخیص نفوذ استفاده می‌شود، شامل دو مرحله کلی است: مرحله نخست فرآیند آموزش HMM است و مرحله دیگر فرآیند تصمیم‌گیری HMM براساس آموزش مرحله قبلی و پایگاه داده آموزشی آن است. گفتنی است که این مقاله به‌عنوان مقاله پایه و مقایسه نتایج آن با روش پیشنهادی انتخاب شده است.

¹ SQL Injection

کنند؛ چون سوئیچ‌ها، اتصالات بین میزبان‌ها را از هم مجزا می‌سازند؛ به طوری که یک میزبان فقط بتواند ترافیکی که به مقصد آن نشانی‌دهی شده ببیند.

۳-۱-۳- سامانه‌های تشخیص نفوذ ترکیبی

سامانه تشخیص نفوذ ترکیبی که گاهی توزیع شده گفته می‌شود از ترکیب دو روش قبلی بهره می‌برد؛ به گونه‌ای که سطح امنیت و انعطاف‌پذیری بیشتری را به دنبال خواهد داشت؛ که این توزیع‌شدگی نه تنها در جمع‌آوری اطلاعات بلکه در تحلیل داده‌ها نیز استفاده می‌شود. از خصوصیات مهم این روش امکان ردیابی کاربر در شبکه تحت نظارت است؛ که با توجه به دشواربودن ردیابی کاربران و فایل‌های ردوبدل شده بین آن‌ها در یک شبکه بزرگ، قابلیت مهمی به‌شمار می‌رود. بدین ترتیب تشخیص و جلوگیری از حمله‌های چندمنفره و توزیع‌شده، می‌تواند به صورت کارا به وسیله این سامانه صورت پذیرد. برای بهبود کارایی این روش دو روش وجود دارد: الف) تقسیم ترافیک: این روش بیشتر بر اساس جریان‌های داده‌ای و سیاست‌های امنیتی و ساختار IDS کار می‌کند. ب) متعادل کردن بار: در هر زمان مقدار بار مناسبی برای هر یک کدام از حس‌گرها در نظر می‌گیرد، به نحوی که از ظرفیت سامانه به طور بهینه استفاده شود. این روش به دلیل ترکیب دو روش قبلی، پیچیدگی زیادی را دارد. در جدول (۱) نقاط ضعف و قوت هر کدام از روش‌ها بیان شده است.

معماری ساده و کم‌هزینه‌ای هستند؛ البته از معایب روش این است که در کشف حملاتی که کل شبکه را مورد هدف قرار می‌دهند، نمی‌تواند عملکرد خوبی داشته باشد.

۳-۱-۲- سامانه‌های تشخیص نفوذ مبتنی بر شبکه

روال کار سامانه‌های تشخیصی مبتنی بر شبکه با کارکردن مستقیم بروی ترافیک شبکه انجام می‌شود. با توجه به این که یکی از منابع مهم اطلاعاتی این سامانه‌ها ترافیک شبکه است، بنابراین قادر به استفاده از بسته‌های ترافیک موجود بر روی یک بخش به‌عنوان داده‌های خود است. که این کار با قراردادن کارت واسط شبکه در مد تصادفی صورت می‌پذیرد؛ مد تصادفی حالتی است که در آن کارت شبکه به گونه‌ای تنظیم شود که برای کل ترافیک شبکه وقفه تولید کند. یکی از مهم‌ترین مزیت‌های این روش نسبت به روش قبلی این است که هزینه نظارت بر منابع اطلاعاتی خیلی کم است؛ چون نظارت می‌تواند به سادگی با خواندن بسته‌هایی که در بخشی از شبکه جابه‌جا می‌شوند، بدون آنکه این نظارت تأثیری بر کارایی دیگر سیستم‌های موجود در شبکه داشته باشد صورت پذیرد، به همین دلیل اضافه کردن یک سامانه تشخیص تهاجم مبتنی بر شبکه، به یک شبکه موجود با کمترین تغییر در آن شبکه امکان‌پذیر است. همچنین یکی از مهم‌ترین معایب این روش این است که سامانه‌های تشخیص تهاجم مبتنی بر شبکه با وجود سادگی و قدرتشان، به‌طور معمول نمی‌توانند در شبکه‌های مدرن سوئیچی کار

(جدول ۱): مقایسه روش‌های تشخیص نفوذ با منابع اطلاعاتی مختلف

معیارهای کارایی	تشخیص مبتنی بر میزبان	تشخیص مبتنی بر شبکه	تشخیص توزیع شده
بازدارندگی در برابر نفوذ	بازدارندگی بالا در برابر نفوذهای داخلی.	بازدارندگی بالا در برابر نفوذهای خارجی.	بازدارندگی بالا در برابر نفوذهای داخلی و خارجی.
زمان پاسخ	تأخیر بالا در محیط‌های بلادرنگ اما مناسب برای محیط‌هایی یا داشتن زمان کافی است.	مناسب برای محیط‌های بلادرنگ.	برای محیط‌هایی با حجم ترافیک بالا مثل بانک‌ها و بیمارستان‌ها.
ارزیابی آسیب	مناسب در تعیین نقاط آسیب دیده.	خیلی ضعیف در تعیین نقاط آسیب دیده.	ضعیف در تعیین نقاط آسیب دیده.
جلوگیری از نفوذ	مناسب در جلوگیری از نفوذهای داخلی	مناسب در جلوگیری از نفوذهای خارجی	مناسب در جلوگیری از نفوذهای داخلی و خارجی
پیش‌بینی تهدید	مناسب در پیش‌بینی و تشخیص الگوهای رفتاری مشکوک داخلی.	مناسب در پیش‌بینی و تشخیص الگوهای رفتاری مشکوک خارجی.	مناسب در پیش‌بینی و تشخیص الگوهای رفتاری مشکوک داخلی و خارجی

۳-۲- مدل مخفی مارکوف تکاملی

یکی از چالش‌های اصلی مدل مخفی مارکوف^۱ سنتی، عدم انتخاب پارامترهای بهینه است که در نهایت موجب ناقص‌بودن فرآیند تعلیم برای HMM می‌شود؛ لذا در این

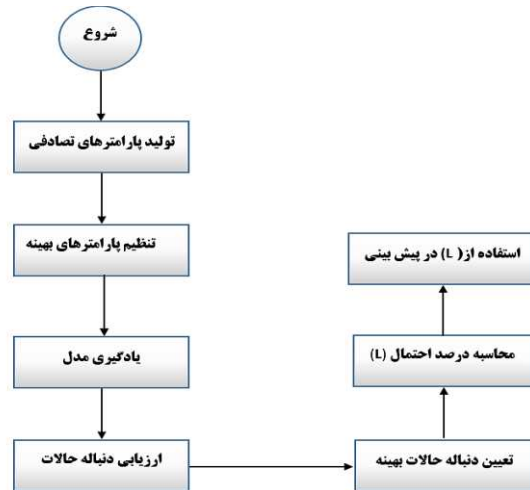
مقاله ما ایده استفاده از الگوریتم برنامه‌ریزی تکاملی^۲ را که یکی از الگوریتم‌های تکاملی محسوب می‌شود، در فرآیند تعلیم HMM پیشنهاد کرده‌ایم؛ که در بخش بعدی به تشریح اجزای آن می‌پردازیم.

¹ Hidden Markov Model (HMM)

² Evolutionary Programming (EP)

۱-۲-۳- الگوریتم مدل مخفی مارکوف

مدل مخفی مارکوف در اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی معرفی شد و کاربردهای درخشانی در مسائل پردازش سیگنال گفتار، تشخیص دست خط و تشخیص نقص دستگاه‌های الکترونیکی کسب کرد و در حال حاضر به سرعت در حال گسترش دامنه کاربرد است. HMM به فرایندی تصادفی گفته می‌شود که احتمالات آینده آن از طریق مقادیر اخیر آن محاسبه می‌شود. به عبارتی دیگر یک مدل مارکوف آماری است که در آن سامانه مدل شده به صورت یک فرایند مارکوف با حالت‌های مشاهده نشده (پنهان) فرض می‌شود. یک مدل پنهان مارکوف می‌تواند به عنوان ساده‌ترین شبکه بیزی پویا در نظر گرفته شود [۱۱]. برای مثال فرض کنید، که به شما سکه‌هایی برای پرتاب کردن داده می‌شود، در اینجا برای هر حالت متناظر (شیر/خط) یک احتمال قابل مشاهده و مشخص وجود دارد، که می‌توان با مدل مارکوف معمولی آن را مدل کرد؛ اما اگر شما در یک اتاق باشید و در اتاق مجاورشان فرد دیگری سکه‌هایی را به هوا پرتاب می‌کند و بدون اینکه به شما بگوید این کار را چگونه انجام می‌دهد و تنها نتایج را به اطلاع شما می‌رساند. در این حالت شما با فرآیند مخفی انداختن سکه‌ها و با دنباله‌ای از مشاهدات شیر یا خط مواجه هستید، در این شرایط ما با یک فرآیند دوگانه (انداختن سکه و دنباله مشاهدات) سروکار داریم که این همان HMM است.

شکل (۱)- روند اجرای الگوریتم HMM

مطابق شکل (۱) در به کارگیری HMM سه مسأله اساسی وجود دارد که هر یک به نوعی در کاربردهای مختلف بر روی کارایی مدل اثر می‌گذارند؛ اما جهت فرآیند تشخیص نفوذ، مسأله یادگیری مدل از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

الگوریتم بام-ولش^۱، به طور معمول به عنوان الگوریتم یادگیر یا همان تنظیم کننده پارامتر، در HMM استفاده می‌شود؛ اما این الگوریتم مبتنی بر شیب نزولی بوده و امکان گیر کردن در بهینگی محلی و در نهایت عدم انتخاب پارامتر بهینه برای HMM است [۱۲، ۱۰]؛ لذا ایده استفاده از EP برای این کار در ادامه مقاله پیشنهاد شده است.

۳-۳- الگوریتم برنامه ریزی تکاملی

امروزه، گونه‌های زیادی از الگوریتم‌های تکاملی وجود دارند، که پایه و اساس همه آن‌ها برای رسیدن به هدف یکی است. با داشتن جمعیتی از گونه‌ها^۲، فشار محیطی باعث انتخاب می‌شود (القای بهترین^۳) و این، افزایش شایستگی^۴ جمعیت را نتیجه می‌دهد. با داشتن یک تابع کیفیتی که می‌خواهیم بیشینه شود، می‌توان مجموعه‌ای از جواب‌های نامزد را به طور تصادفی تولید کرد و تابع کیفیت را به عنوان معیاری برای محاسبه شایستگی به کار برد. (هر چه بیشتر، بهتر) بر اساس این شایستگی، بعضی از نامزدهای بهتر انتخاب می‌شوند، تا به عنوان هسته‌ای برای تولید نسل بعد به کار روند. دلیل انتخاب الگوریتم تکاملی این است که الگوریتم‌های تکاملی در مقایسه با سایر الگوریتم‌های بهینه‌سازی برتری‌هایی دارند که موجب شده است، به طور گسترده مورد استفاده قرار بگیرند. برای مثال، این الگوریتم‌ها، نیاز به معرفی کامل مسأله ندارند و تنها با داشتن اطلاعات چندی در مورد تعریف مسأله می‌توانند کار کنند. همچنین محدودیتی در مورد تابع شایستگی ندارند و لزومی ندارد که این تابع برای مثال مشتق پذیر باشد. علاوه بر این موارد، چون الگوریتم‌های تکاملی دارای جمعیتی از موجودات هستند و روی بخش‌های مختلفی از جمعیت به طور موازی کار می‌کنند، احتمال کمتری برای قرار گرفتن در بهینه‌های محلی^۵ دارند. این قابلیت الگوریتم‌های تکاملی اجازه می‌دهد که کار بهینه‌سازی را به طور موازی روی چندین بخش جمعیت انجام داد. الگوریتم برنامه ریزی تکاملی یا EP یکی از الگوریتم‌های تکاملی است، که در سال ۱۹۶۰ توسط آقایان فوگل و لورانس در آمریکا ارائه شده است [۹]. هدف اصلی EP استفاده از تکامل به منظور فرآیند یادگیری در چارچوب تولید هوش مصنوعی ایجاد شده است، که این کار را از

¹ Baum-welch

² individual

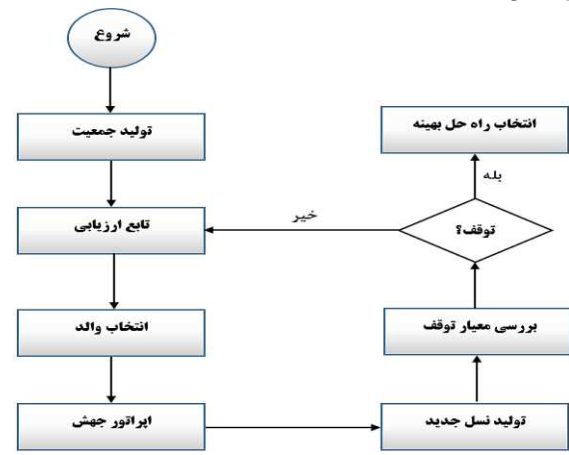
³ Survival of the fittest

⁴ Fitness

⁵ Local optima

با توجه به این که در سامانه‌های تشخیص نفوذ مبتنی بر HMM کارایی در بخش آموزش مدل، نکته‌ای بسیار کلیدی محسوب می‌شود، لذا مسأله حفظ کارایی به‌همراه افزایش سرعت در فرآیند آموزش باید مورد توجه باشد؛ بنابراین هدف اصلی در این مقاله استفاده از الگوریتم تکاملی EP، در جهت بهبود کارایی سامانه تشخیص نفوذ مبتنی بر HMM در بخش آموزش مدل آن دارد. معماری کلی روش پیشنهادی در شکل (۳) قابل مشاهده است، که شامل چندین بخش است و هر کدام وظایف خاصی را بر عهده دارند. در بخش جمع‌آوری داده^۴ داده‌های مورد نیاز سامانه تشخیص نفوذ پس از انجام یک سری عملیات غربال‌گری به‌دست می‌آیند، که در این بخش ما از مجموعه داده آماده NSL-CUP، که توسط دانشگاه MIT جهت ارزیابی سامانه‌های تشخیص نفوذ طراحی شده، استفاده می‌شود. در بخش پیش‌پردازش^۵ نیاز است که یک سری رکوردهای غیرضروری که موجب پیچیدگی مدل می‌شود، حذف شود و در نهایت عملیات انتخاب ویژگی نیز انجام می‌شود؛ اما بخش اصلی این معماری بخش تحلیلی^۶ است، جایی که الگوریتم‌های EP و HMM قرار دارند، که با دریافت داده‌ها از بخش پیش‌پردازش عملیات تحلیل روی آن‌ها را انجام می‌دهند و ماهیت هر کدام از رکوردها از لحاظ نرمال یا حمله‌بودن را تعیین می‌کند. همچنین در سناریوی نخست، با استفاده از فرآیند داده‌کاوی در مجموعه داده مورد استفاده، تعداد هشت قانون فازی با احتمال موفقیت بالای نود درصد مطابق جدول (۲) استخراج شده‌اند؛ با این کار تا حدودی نرخ تشخیص غلط سامانه کاهش می‌یابد. در بخش خروجی براساس خروجی الگوریتم EHMM، ماهیت بسته‌های اطلاعاتی را مشخص می‌کند، با توجه به این که به‌طور کلی در سامانه‌های تشخیص نفوذ، به‌طور معمول دو روش پاسخ‌دهی به حملات، فعال و منفعل وجود دارد، به‌نوعی می‌توان سازوکار پاسخ‌دهی در سامانه پیشنهادی را منفعل دانست؛ زیرا هیچ عملیات متقابلی برای جلوگیری از حمله وجود ندارد و فقط وظیفه تعیین ماهیت بسته جاری را از لحاظ نرمال یا حمله‌بودن با توجه به نتیجه خروجی مؤلفه تحلیل‌گر بر عهده دارد؛ نتیجه این مؤلفه یک پایگاه داده از رکوردهای تحلیل‌شده خواهد بود، که ماهیت هر سطر آن بر اساس تحلیل‌ها و آموزش‌هایی که EHMM دیده، تعیین شده که در این بخش خروجی تولیدشده براساس دو

طریق تعدادی حالت قابل شمارش یا FSM به‌عنوان موجودیت‌های پیش‌بینی‌کننده و تکامل آن‌ها در آینده، انجام می‌دهد. EP از بسیاری از جهات شبیه الگوریتم ژنتیک است، اما تفاوت‌هایی نیز دارد که موجب انتخاب آن بجای ژنتیک شده است [۱۲]: مهم‌ترین دلیل آن این است که، EP در جستجوی فضای حالت برای یافتن نسل جدید، فقط از عمل‌گر جهش^۱ بهره می‌برد؛ درحالی‌که در GA هم از جهش و هم از ترکیب^۲ استفاده می‌کند. دلیل دیگر این است که EP برای شکل‌گیری فرآیند تکامل خود نسبت به GA ساختار پایدارتری دارد. شکل (۲) فرآیند اجرای الگوریتم EP را نشان داده است.

شکل ۲- روند اجرای الگوریتم EP

۴- روش پیشنهادی

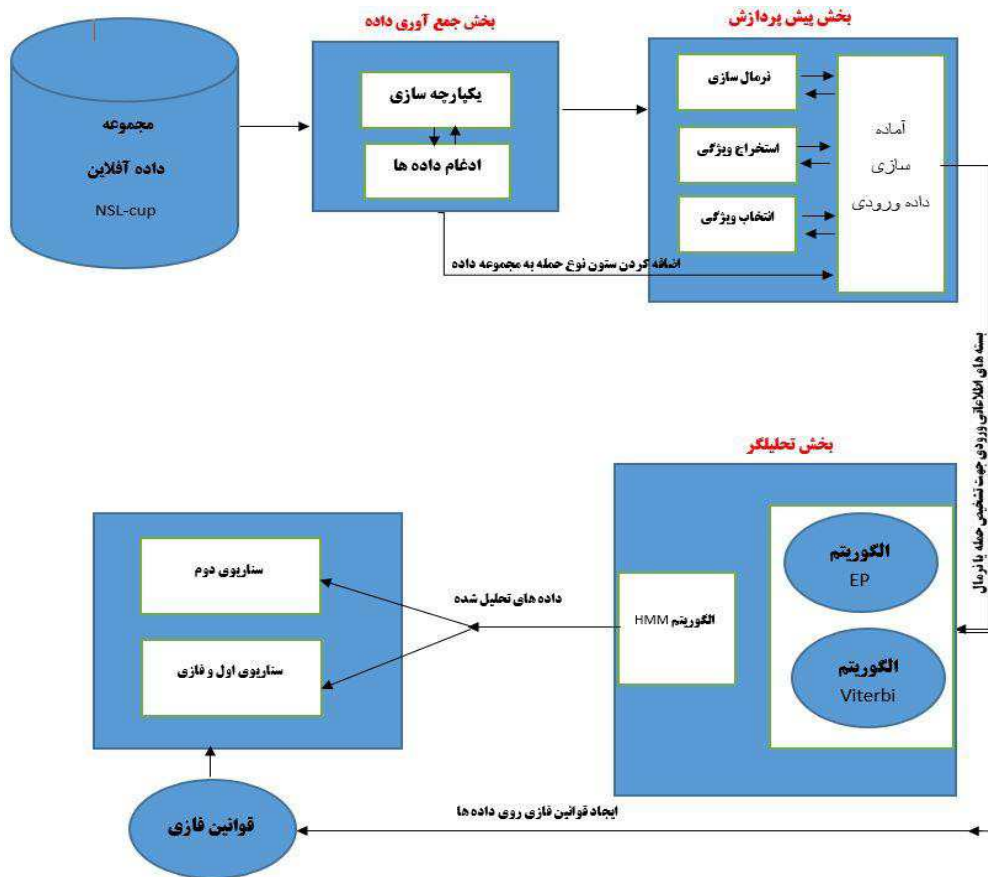
در طرح پیشنهادی، قصد داریم با استفاده از روش‌های داده‌کاوی، الگویی از یک سامانه تشخیص نفوذ مبتنی بر تشخیص ناهنجاری ارائه کنیم که در آن با بهره‌گیری از مدل مخفی مارکوف و الگوریتم تکاملی EP، درصد تشخیص هشدارهای صحیح را ارتقا دهیم. گفتنی است، روش پیشنهادی بر مبنای دو سناریوی مختلف شبیه‌سازی شده است (جهت امکان مقایسه با روش‌های دیگر)، به‌نوعی که در سناریوی نخست فقط تشخیص نرمال یا غیرنرمال داریم، اما در سناریوی دوم در صورت غیرنرمال بودن رکورد جاری نوع حمله را نیز مشخص خواهیم کرد. از آنجا که در طرح پیشنهادی، آموزش مدل مخفی مارکوف، به نوعی توسط الگوریتم EP انجام می‌شود، لذا نام این طرح را EHMM^۳ انتخاب کرده‌ایم.

¹ Mutation
² Crossover
³ Evolutionary Hidden Markov Model

⁴ Data collection
⁵ Preprocessing

رکوردهای مجموعه داده میزان کارایی الگوریتم ارائه شده را با استفاده از معیارهایی مثل Recall, Accuracy, Precision و ... مورد سنجش قرار داد.

سناریوی مختلف سناریوی انخست (فقط تشخیص نرمال و غیرنرمال)، سناریوی دوم (تشخیص نرمال و نوع حملات موجود) است؛ سپس در انتها می توان با مقایسه مقادیر پیش بینی شده به وسیله EHMم با مقادیر واقعی هر سطر از

(شکل-۳): معماری پیشنهادی سامانه تشخیص نفوذ مبتنی بر EHMم

(جدول-۲): قوانین فازی استخراج شده از مجموعه داده NSL

قوانین استخراج شده از دیتاست	درصد قبول / تعداد کل
If(SF='NO', http='YES', REJ='YES') then Normal	۳۲۶/۳۰۴ = ۹۳٪
If(SF='YES', ICMP='NO', Pop_3='NO', telnet='NO', ftp='NO', ftp_data='NO', imap4='NO', tcp='YES', Login='NO') then Normal	۴۹۱۳/۴۷۹۹ = ۹۷٪
If(SF='YES', ICMP='NO', Pop_3='NO', Private='NO', telnet='NO', ftp='NO', ftp_data='YES') then Normal	۶۳۳/۵۱۰ = ۸۸٪
If(SF='NO', http='NO', Login_yes='YES', IRC='NO', S1='NO', SMTP='NO', X11='NO') then Abnormal	۵۵۴۲/۵۵۲۱ = ۹۹٪
If(SF='YES', ICMP='NO', Pop_3='YES', Private='NO') then Abnormal	۳۴۲/۳۲۴ = ۹۴٪
If(SF='YES', ICMP='NO', Pop_3='NO', Private='NO', telnet='YES', login_no='NO') then Abnormal	۵۰۷/۵۰۶ = ۹۹٪
If(SF='YES', ICMP='NO', Pop_3='NO', Private='NO', telnet='NO', ftp='NO', ftp_data='NO', gopher='NO', login='NO') then Normal	۶۰۸۵/۵۷۴۴ = ۹۴٪
If(SF='YES', ICMP='YES', urp_i='NO') then Abnormal	۹۲۹/۸۴۰ = ۹۰٪

بنابراین به کارگیری یک الگوریتم کارا و مطمئن که بتواند با بررسی تمامی معیارهای موجود در انتخاب پارامتر بهینه، بهینه ترین آن ها را برگزیند، تا در ادامه HMM به بهترین شکل تعلیم داده شود، مورد توجه است؛ لذا برای تحقق این امر الگوریتم تکاملی EP پیشنهاد داده شده است، که این الگوریتم علاوه بر برداشتن ویژگی جستجوی سراسری مسأله

۴-۱- تعیین پارامترهای بهینه با EP به طور کلی فرآیند آموزش HMM، به صورت تعیین پارامترهایی در طول یک فرآیند تکراری مشخص می شود. در عین حال مسأله پیدا کردن پارامترهای بهینه برای مدل مخفی مارکوف به عنوان یک چالش مطرح می شود، و انتخاب پارامتر بهینه تأثیر قابل توجهی در عملکرد HMM دارد؛

افتا
منادی
علمی ترویجی
دوفصلنامه

توسعه داده شده است؛ لذا معیارهای ارزیابی همه سامانه‌های تشخیص نفوذ، بر مبنای TP, TN, FN, FP، است؛ بنابراین با توجه به نیاز به مقایسه طرح پیشنهادی با مقاله پایه، باید تمامی معیارهای بیان شده آن را نیز به دست آوریم.

(جدول-۳): ویژگی‌های انتخاب شده از میان ۴۱ ویژگی موجود

duration
dst_host_count
hot
dst_host_same_src_port_rate
counts
dst_bytes
num_file_creations
attack_category

۱-۵- آزمایش

مطابق جدول (۴)، پس از تعیین عملیات انتخاب ویژگی و نرمال‌سازی یا به اصطلاح همان پیش‌پردازش، باید مقادیر اولیه پارامترها برای راه‌اندازی HMM تعیین شوند؛ که این کار در ابتدا به صورت تصادفی انجام و در ادامه مقادیر پارامترها مطابق جدول (۵) توسط الگوریتم تکاملی EP بهینه اما قبل از بهینه‌سازی مقادیر پارامترها باید ابتدا به نوعی تمامی احتمالات رفتن از هر حالت به حالت دیگر، مطابق جدول (۶) تعیین شوند؛ سپس پارامترهای مدل مربوطه توسط الگوریتم EP که در طرح EHMM استفاده شده است، بهینه‌سازی می‌شوند؛ که در فرآیند تشخیص تهاجم، هر چه مقادیر این پارامترها، بهینه‌تر باشد، HMM با دقت بیشتری حملات را تحلیل و ارزیابی خواهد کرد و در نتیجه سامانه تشخیص نفوذ کارتری خواهیم داشت.

(جدول-۴): مقداردهی اولیه پارامترهای مدل

مقادیر اولیه	حالات
0.7057	S1 (State)
0.6879	S2
0.1842	S3

(جدول-۵): مقداردهی اولیه پارامترها، برای احتمال رفتن از هر

حالت به حالات دیگر

State	S1	S2	S3
S1	0.1944	0.4582	0.5794
S2	0.8791	0.1196	0.4363
S3	0.2734	0.4579	0.1133

(جدول-۶): بهینه‌سازی مقادیر توسط الگوریتم EP

State	S1	S2	S3
S1	0.3401	0.3409	0.3999
S2	.03411	0.3433	0.3411
S3	0.3402	0.3393	0.3996

(برای یافتن بهینه‌ترین پارامتر)، به علت نداشتن فرآیند تقاطع، به نسبت الگوریتم GA، سرعت بیشتری در به دست آوردن پارامترهای بهینه دارد. از آنجاکه هدف اصلی، تکامل یافتن پارامترهای HMM در راستای انتخاب بهینه آن‌هاست، بنابراین EP با استفاده از عملیات تولید دنباله‌ای از جمعیت‌ها و همچنین عملیات انتخاب و جهش، قادر است بهینه‌ترین پارامترها را برگزیند. در ادامه مراحل به دست آوردن پارامترهای بهینه را به وسیله EP تشریح می‌کنیم.

در ابتدا، EP یک جمعیت تصادفی از کروموزوم‌ها را به عنوان پارامترهای اولیه HMM تولید می‌کند، در گام بعدی اندازه ابعاد (تعداد حالات) HMM با توجه به نیاز تعیین می‌شود که ما در اینجا ابعاد را (۳×۳) مطابق مقاله پایه [۲۰] انتخاب کرده‌ایم. در مرحله بعدی ماتریس انتقال^۱ در ابتدا با عناصر تصادفی تشکیل داده می‌شود؛ به گونه‌ای که عناصر این ماتریس ۳×۳ بیان‌گر احتمال انتقال از هر حالت به هر حالت دیگر است.

۵- ارزیابی روش پیشنهادی

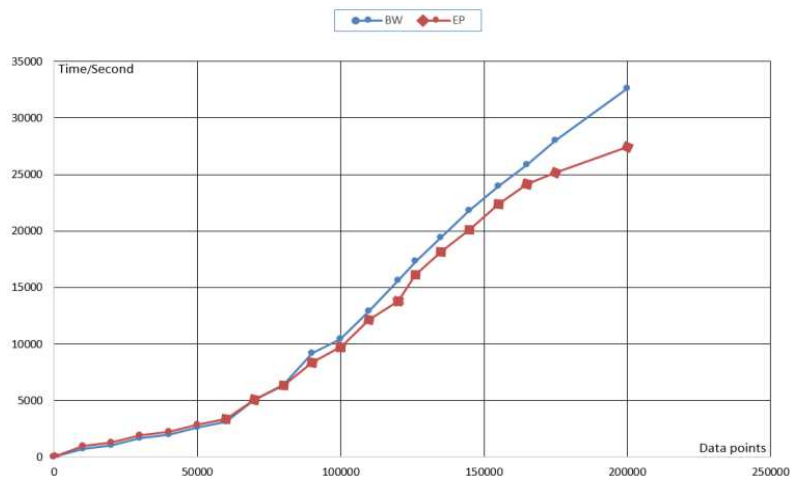
مشخصات سیستمی که EHMM روی آن اجرا شده در سیستم عامل ویندوز نسخه 8,1 و شامل پردازنده Core i5، حافظه 6G، هارد 1TB است. شبیه‌سازی سیستم EHMM، با استفاده از زبان برنامه‌نویسی Matlab 2016R (9,1,0,441655) انجام پذیرفته و جهت آماده‌سازی و پیش‌پردازش مجموعه داده مورد استفاده، از SQL-Server 2012 استفاده شده است؛ همچنین جهت بررسی الگوریتم J48 جهت انتخاب ویژگی از Weka (3,9,0) استفاده شده است؛ در نهایت برای صحت مقایسه و ارزیابی روش پیشنهادی، مقاله پایه نیز در متلب شبیه‌سازی شده و در آن سعی شده است تمامی مقایسه‌ها در شرایطی به طور کامل یکسان با مجموعه داده یکسان انجام گیرد؛ همچنین برای صحت مقایسه با [۲۰]، تعداد حالات HMM برابر سه حالت و عملیات انتخاب ویژگی نیز براساس آن، برابر با هشت ویژگی مطابق جدول (۳) برگزیده شده است.

برای ارزیابی طرح پیشنهادی EHMM، ما از مجموعه داده NSL استفاده کردیم، که نحوه تحلیل آن در بخش‌های قبلی تشریح شد. به طور کلی در سامانه‌های تشخیص نفوذ پس از آموزش و تحلیل و بررسی مدل به دست آمده، نیازمند معیارهایی جهت تعیین اعتبار یا به عبارتی اعتبارسنجی مدل

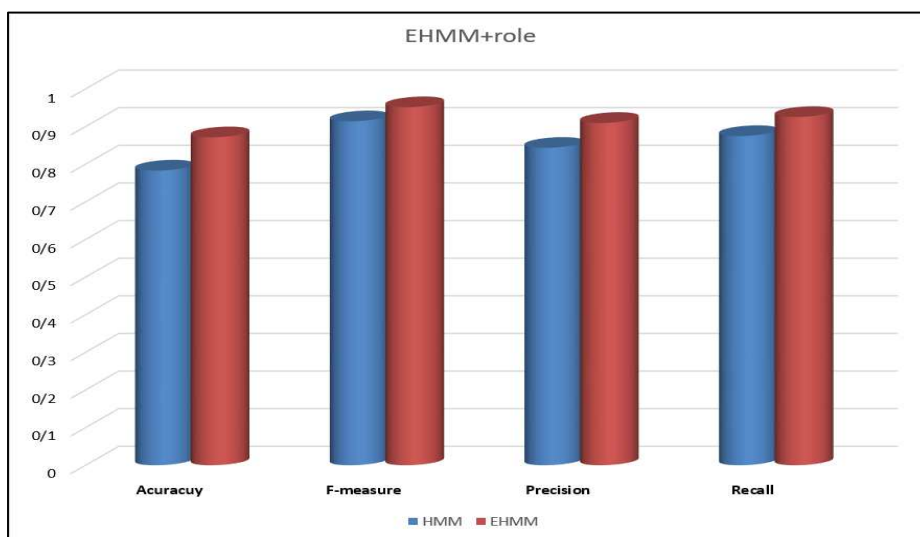
¹ Transport Matrix

در عصر امروزی، بهره‌گیری از آن منتفی خواهد بود. همان‌طور که در قبل هم بیان شد، چارچوب آزمایش‌های انجام‌شده در این مقاله بر مبنای دو سناریوی مختلف است، که در سناریوی نخست فقط تشخیص حمله از نرمال را داریم؛ اما در سناریوی دوم علاوه بر تشخیص حمله و نرمال، نوع حملات نیز مشخص خواهند شد. با این حال مطابق شکل (۵) نتایج آزمایش حاصل از سناریوی نخست را نشان می‌دهد که بیان‌گر بهبود چشم‌گیر روش پیشنهادی (EHMM)، به نسبت روش قبلی (HMM) [20] است که این بهبودی نه تنها در دقت روش بلکه در تمامی معیارهای موجود، روش پیشنهادی عملکرد بهتری داشته است.

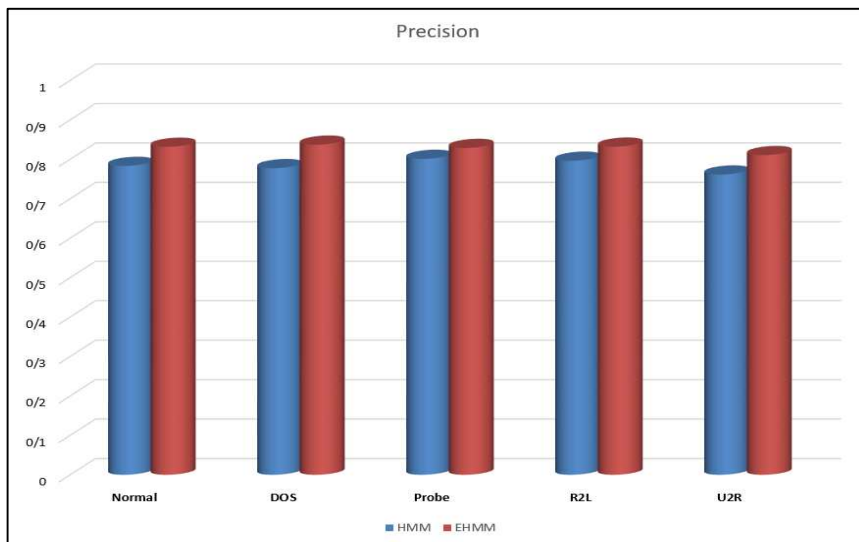
پس از تعیین پارامترها، اکنون مجموعه داده آموزشی را به HMM تعلیم می‌دهیم؛ لذا یکی از فاکتورهای مطرح زمان آموزش مدل است؛ که هرچه زمان کمتر باشد، مدل با سرعت بیشتری تعلیم می‌یابد. مطابق شکل (۴) نمودار رشد زمان آموزش سامانه EHMM، نشان داده شده که برای یک مجموعه داده دویست هزار عضوی، در نقاط داده‌ای مختلف، آزمایش گرفته شده است که نشان از برتری روش پیشنهادی (EP)، نمودار قرمز با افزایش تعداد رکوردهای شبکه، به نسبت روش قبلی (BW)، نمودار آبی دارد؛ اما روش قبلی (BW) در جاهایی که تعداد بسته‌ها کم باشد، سریع‌تر عمل خواهد کرد؛ که با توجه به حجم داده تولیدی

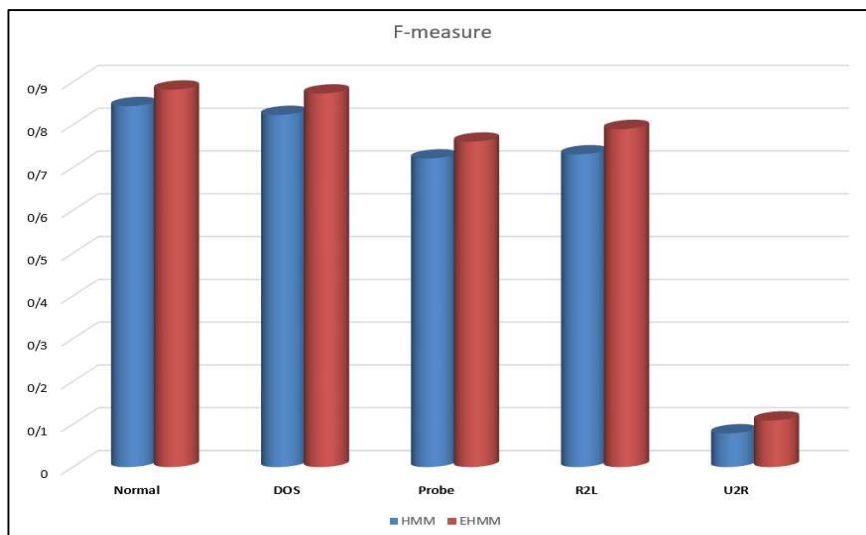
شکل-۴: نمودار رشد مدت زمان آموزش و تعداد نقاط داده‌ای HMM و EHMM

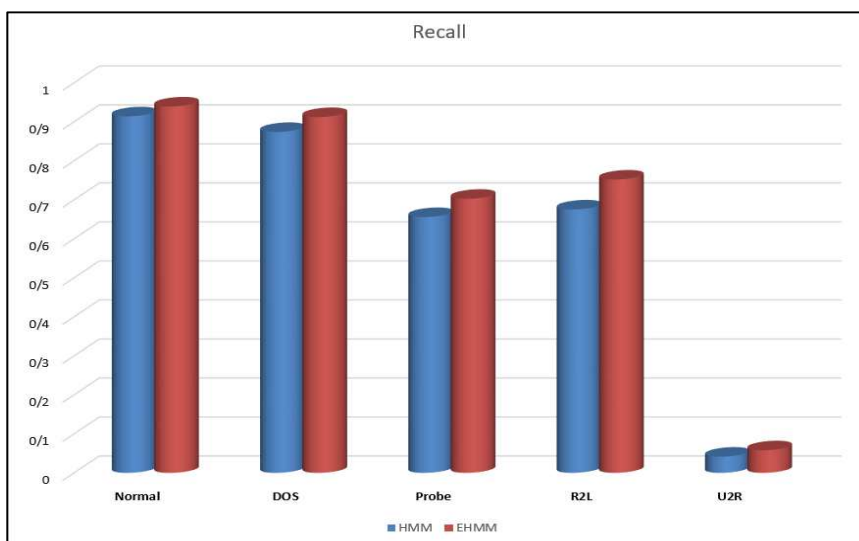
شکل-۵: نمودار کارایی سناریوی نخست روش ارائه‌شده (EHMM) در مقایسه با روش قبلی (HMM) [20]

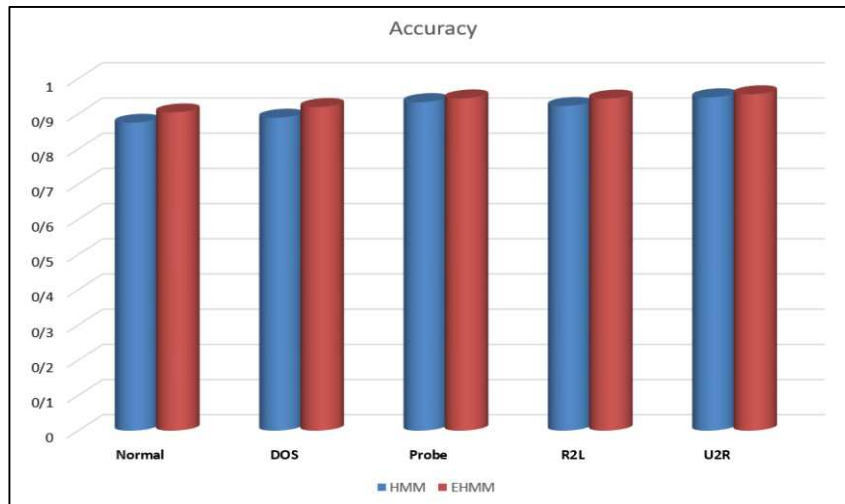
(شکل-۶): نمودار Recall روش ارائه شده (EHMM)، به تفکیک نوع حمله در مقایسه با روش قبلی (HMM) [20]

(شکل-۷): نمودار Precision روش ارائه شده (EHMM)، به تفکیک نوع حمله در مقایسه با روش قبلی (HMM) [20]

(شکل-۸): نمودار F-measure روش ارائه شده (EHMM)، به تفکیک نوع حمله در مقایسه با روش قبلی (HMM) [20]

(شکل-۹): نمودار دقت یا درصد تشخیص حملات، روش پیشنهادی (EHMM) در مقایسه با روش قبلی (HMM) [20]

تهاجم مبتنی بر مدل مخفی مارکوف تکاملی ارائه شد؛ لذا پس از بیان چالش‌های موجود در زمینه سامانه‌های تشخیص تهاجم، مفاهیم و اصطلاحات مطرح در امنیت رایانه، انواع حملات مطرح در شبکه، نحوه ظهور سامانه‌های تشخیص نفوذ و روند تکاملی این سامانه‌ها در قالب سه نسل، شامل سامانه‌های مبتنی بر میزبان، سامانه‌های مبتنی بر شبکه و سامانه‌های ترکیبی (ترکیب میزبان و شبکه) مورد بررسی قرار گرفت؛ همچنین همه پیشرفت‌های دو دهه اخیر، در زمینه سامانه‌های تشخیص نفوذ مبتنی بر مدل مخفی مارکوف، مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته و مزایا و معایب هر کدام از آن‌ها بیان شد و به این نتیجه رسیدیم که نکته بسیار کلیدی در سامانه‌های تشخیص تهاجم مبتنی بر HMM، کارایی در بخش آموزش مدل است، که باید به آن توجه ویژه داشت. با توجه به کمبود داده آموزشی در زمینه تشخیص نفوذ و همچنین لزوم تشخیص هرچه بیشتر حملاتی که هر روز بر تعدادشان افزوده می‌شود، طراحی یک سامانه تشخیص نفوذ مطمئن که بتواند با تعداد رکورد آموزشی کم، تعلیم داده شود، بیش‌ازپیش مورد نیاز است؛ لذا در همین راستا در این پژوهش، یک سامانه تشخیص تهاجم مبتنی بر مدل مخفی مارکوف که با استفاده از الگوریتم‌های تکاملی آموزش داده‌شده، طراحی شده است. با توجه به گسترش حملات در دنیای فناوری امروز و با توجه به عدم پوشش تمام حملات در مجموعه داده‌های موجود، لزوم ساخت یک مجموعه داده استاندارد که در آن الگوهای مختلف حملات قرار داشته، یکی از پروژه‌های مطرح در این زمینه است.

نتایج آزمایش سناریوی دوم، بر اساس تفکیک حمله و محاسبه معیارهای سنجش کارایی به ترتیب: recall، Precision، F-measure، به ترتیب مطابق شکل‌های (۶، ۷ و ۸) انجام شده است، که در هر سه معیار سنجش کارایی، نشان از برتری روش پیشنهادی EHMM، به نسبت روش HMM دارد. همچنین مطابق شکل (۹)، نمودار دقت روش پیشنهادی و روش قبلی نشان داده شده است. این معیار دقت، از مهم‌ترین معیار برای سنجش عملکرد یک سامانه تشخیص نفوذ است؛ که روش EHMM، در تشخیص حملات از نرمال‌ها و همچنین تفکیک نوع حمله، از HMM بهتر عمل کرده است. اوج کار روش پیشنهادی در تشخیص حملات از نوع U2R است؛ که با درصد تشخیص بالای ۹۵ درصد توانسته، عملکرد قابل قبولی را داشته باشد و یا به عبارتی دیگر طرح پیشنهادی EHMM، در تفکیک انواع حملات به موفقیتی بالای نود درصد رسیده است؛ که همه این نمودارها بیان‌گر تأثیر بسیار زیاد پارامترهای بهینه بر روی سامانه‌های تشخیص نفوذ مبتنی بر مدل مخفی مارکوف دارد؛ که در این پژوهش این مسأله را با استفاده از الگوریتم تکاملی EP، مرتفع کردیم.

۶- نتیجه‌گیری و کارهای آینده

روند روبه‌رشد فناوری اطلاعات و پیشرفت فناوری و علوم رایانه و همچنین گرایش بشر به بهره‌گیری از سامانه‌ها و شبکه‌های رایانه‌ای در جمع‌آوری، نگهداری و انتقال اطلاعات، موجب احساس نیاز به تأمین امنیت در سامانه‌ها و شبکه‌های رایانه‌ای شده است؛ لذا در این مقاله یک سامانه تشخیص

- Communication Technologies (ICICT)*, 2015 International Conference on ,2015,pp. 1-7.
- [8] R. J. Elliott, L. Aggoun, and J. B. Moore, Hidden Markov models: estimation and control vol. 29: Springer Science & Business Media, 2008.
- [9] G. B. Fogel, "Evolutionary programming," *Handbook of Natural Computing*, pp. 699-708, 2012.
- [10] H. Farhadi, M. AmirHaeri, and M. Khansari, "Alert correlation and prediction using data mining and HMM," *The ISC International Journal of Information Security*, vol. 3, 2015.
- [11] L. Nguyen, "Tutorial on Hidden Markov Model," *Applied and Computational Mathematics*, vol. 6, pp. 16-38, 2017.
- [12] U. S. K. P. M. Thanthrige, "Hidden Markov Model Based Intrusion Alert Prediction," The University of Western Ontario, 2016.
- [13] J. Choy and S.-B. Cho, "Anomaly detection of computer usage using artificial intelligence techniques," in *Pacific Rim International Conference on Artificial Intelligence*, 2000, pp. 31-43.
- [14] X. Hoang and J. Hu, "An efficient hidden Markov model training scheme for anomaly intrusion detection of server applications based on system calls," in *Networks, 2004, (ICN 2004), Proceedings 12th IEEE International Conference on*, 2004, pp. 470-474.
- [15] D. Ourston, S. Matzner, W. Stump, and B. Hopkins, "Applications of hidden markov models to detecting multi-stage network attacks," in *System Sciences, 2003, Proceedings of the 36th Annual Hawaii International Conference on*, 2003, pp. 10
- [16] D. Gao, M. K. Reiter, and D. Song, "Beyond output voting: Detecting compromised replicas using HMM-based behavioral distance," *IEEE Transactions on Dependable and Secure Computing*, vol. 6, pp. 96-110, 2009.
- usiness Media, 2008.
- [17] K. Haslum, M. E. Moe, and S. J. Knapskog, "Real-time intrusion prevention and security analysis of networks using HMMs," in *Local Computer Networks, 2008. LCN 2008. 33rd IEEE Conference on*, 2008, pp. 927-934.
- [18] U. Tosun, "Policy misuse detection in communication networks with hidden Markov models," *Proceeding Computer Science*, vol. 32, pp. 947-952, 2014

یکی از معایب همه سامانه‌های تشخیص نفوذ مبتنی بر یادگیری ماشین، تولید نرخ هشدار غلط زیاد آن است؛ بنابراین یکی از پیشنهادهاى مطرح در این زمینه کاهش این نرخ با استفاده از الگوریتم‌های داده‌کاوی است.

یکی از اهداف به‌وجود آمدن بخش تشخیص نوع حمله در سامانه پیشنهادی EHMM، استفاده هوشمندانه از بازخوردهای حاصل از تشخیص حملات با توجه به زمان و بهبود کشف و دسته‌بندی حملات بود؛ لذا می‌توان با بهره‌گیری از این ویژگی، با استفاده از روش‌های داده‌کاوی تحلیل دقیق‌تری در برخورد با حملات نشان داد.

علاوه‌براین، سامانه پیشنهادی ارائه‌شده، به‌نوعی استفاده از الگوریتم‌های تکاملی به‌جای الگوریتم‌های جستجوی محلی را مدنظر قرار داده، اما راه‌حل بهتر آن است که بتوان به‌گونه‌ای، از هردوی آن‌ها در کنار هم استفاده کرد؛ که هم بتواند در جاهایی که با مسأله تعداد رکوردهای آموزشی کم یا زیاد مواجهه هستیم، کارایی لازم را داشته باشد. به‌یقین با این نگرش می‌توان قابلیت‌های سامانه موردنظر را افزایش داد.

۷- مراجع

- [1] D. E. Denning, "An intrusion-detection model," *IEEE Transactions on software engineering*, pp. 222-232, 1987.
- [2] R. G. Bace, "Survey Intrusion Detection," in *Macmillan Technical Publishing*, ed. USA, 2000.
- [3] A. A. Ghorbani, W. Lu, and M. Tavallaee, *Network intrusion detection and prevention: concepts and techniques vol. 47: Springer Science & Business Media*, 2009.
- [4] A. Lazarevic, V. Kumar, and J. Srivastava, "Intrusion detection: A survey," in *Managing Cyber Threats*, ed: Springer, 2005, pp. 19-78.
- [5] E. Hodo, X. Bellekens, A. Hamilton, C. Tachtatzis, and R. Atkinson, "Shallow and Deep Networks Intrusion Detection System: A Taxonomy and Survey," arXiv preprint arXiv: 1701.02145, 2017.
- [6] E. Figielska and W. Kasprzak, "An evolutionary programming based algorithm for HMM training," ed: in series: Challenging problems of Science-Computer Science, L. Bolc (series editor), Academic Publishing House EXIT, 2008, pp. 166-175.
- [7] A. A. Thawerani and S. Ghani, "Evolving HMM for ranking Twitter influence," in *Information and*

- [19] D. Kar, K. Agarwal, A. K. Sahoo, and S. Panigrahi, "Detection of SQL injection attacks using Hidden Markov Model," in *Engineering and Technology (ICETECH), 2016 IEEE International Conference on*, 2016, pp. 1-6.
- [20] Zegeye, Wondimu K., Farzad Moazzami, and Richard Dean. "Hidden Markov Model (HMM) based Intrusion Detection System (IDS)." (2018).

محمد درویشی درجه کارشناسی ارشد خود را در رشته فناوری اطلاعات گرایش شبکه رایانه‌ای از دانشگاه جامع امام حسین (ع) اخذ کرد. علایق پژوهشی ایشان شبکه و امنیت شبکه است.

مجید غیوری ثالث درجه دکترای خود را از دانشگاه علم و صنعت اخذ کرد. ایشان در حال حاضر دانشیار دانشکده فناوری اطلاعات و ارتباطات دانشگاه جامع امام حسین (ع) هستند. سامانه‌های تشخیص نفوذ در شبکه‌های رایانه‌ای، سامانه‌های تشخیص نفوذ در پایگاه داده، مدل‌سازی امنیت با استفاده از داده‌کاوی، بررسی مناقشات سایبری با استفاده از نظریه بازی‌ها از جمله زمینه‌های پژوهشی ایشان است.